Стаття та будь-який пов'язаний з нею опублікований матеріал поширюється за ліцензією Creative Commons Attribution License (CC BY 4.0).
The article and any related published material are licensed under the Creative Commons Attribution License (CC BY 4.0).

УДК 355.5
DOI: https://doi.org/10.17721/2519-481X/2026/91-04

Юрій РЕПІЛО, доктор військових наук, професор
ORCID ID: 0000-0002-1393-2371
e-mail: iuriirepilo@gmail.com
Національний університет оборони України, Київ, Україна

Олександр ГЕОРГАДЗЕ, кандидат військових наук, доцент
ORCID ID: 0000-0002-9306-6660
e-mail: alexx0508@ukr.net
Національний університет оборони України, Київ, Україна

СИСТЕМАТИЗАЦІЯ, УЗАГАЛЬНЕННЯ ТА РОЗВИТОК ПОНЯТІЙНО-КАТЕГОРІЙНОГО АПАРАТУ СИСТЕМИ ПІДГОТОВКИ ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ

Вступ. ***Дослідження присвячено розвитку понятійно-категорійного апарату системи підготовки Збройних Сил України. Аналіз військових публікацій та наукових праць засвідчив наявність різних підходів до визначення понять, що характеризують систему підготовки, її структурні та функціональні складові, організацію і проведення підготовки, зміст, методику, засоби, результати та їх оцінювання. Недостатня визначеність функціонального призначення окремих понять і взаємозв'язків між ними ускладнює формування цілісного наукового уявлення про систему підготовки та створює необхідність систематизації, уточнення і подальшого розвитку її понятійно-категорійного апарату.***

Методи. ***Дослідження базується на системному підході. Застосовано аналіз та контент-аналіз військових публікацій і наукових праць для виявлення та узагальнення існуючих визначень; порівняння – для встановлення спільних і відмінних сутнісних ознак понять; системний аналіз – для визначення їх функціонального призначення та взаємозв'язків у системі підготовки; класифікацію і систематизацію – для формування функціонально-семантичних груп; абстрагування, синтез та узагальнення – для уточнення існуючих і формулювання авторських визначень понять.***

Результати. ***За результатами дослідження систематизовано понятійно-категорійний апарат системи підготовки Збройних Сил України та здійснено розподіл його понять на шість функціонально-семантичних груп: системно-структурну, процесуально-організаційну, змістово-методичну, інструментально-ресурсну, результативну та оцінно-управлінську. Обґрунтовано критерій визначення функціональних компонентів системи підготовки та виокремлено суб'єкти підготовки, об'єкти підготовки, організацію підготовки, методику підготовки і засоби підготовки. Встановлено їх функціональне призначення та структурно-логічні взаємозв'язки. Уточнено зміст базових понять, що характеризують організацію і проведення підготовки, та обґрунтовано поняття "методика підготовки" як більш загальну категорію щодо поняття "методика навчання". Розмежовано поняття результативної та оцінно-управлінської груп, зокрема "навченість", "злагодженість", "підготовленість", "спроможність", "боєздатність", "ефективність підготовки" та "ефективність системи підготовки". Запропоновано авторські визначення понять, що уточнюють їх зміст і місце у понятійно-категорійному апараті системи підготовки.***

Висновки. ***Систематизація понять за їх функціонально-семантичним призначенням дала змогу впорядкувати понятійно-категорійний апарат системи підготовки Збройних Сил України, розмежувати поняття різних рівнів узагальнення та встановити структурно-логічні зв'язки між ними. Уточнення складу і функціонального призначення компонентів системи підготовки, а також авторських визначень основних понять формує єдину понятійну основу для опису процесів її функціонування. Отримані результати можуть бути використані для подальшого розроблення структурно-функціональної моделі системи підготовки, методичного апарату оцінювання ефективності її функціонування та обґрунтування напрямів розвитку системи підготовки Збройних Сил України.***

Ключові слова: система підготовки Збройних Сил України; понятійно-категорійний апарат; національна безпека; організаційна зброя; функціональні компоненти; організація підготовки; методика підготовки; засоби підготовки; оцінювання; підготовленість

Вступ

Уроки застосування військових формувань Збройних Сил (ЗС) України, отримані у ході відсічі збройної агресії Російської Федерації свідчать, що успішне виконання ними бойових (спеціальних) завдань у цілому залежить від рівня їх боєздатності (Heorhadze, 2022, Репіло, Георгадзе, Винокуров, Камалов, Ключак, & Чайковська, 2024, Георгадзе, & Ніколайчук, 2024, Георгадзе, & Савчук, 2025). Одним із чинників, що визначають рівень боєздатності військового формування, є рівень його підготовленості. Саме на досягнення та підтримання необхідного рівня підготовленості об'єктів підготовки спрямована підготовка ЗС України.

Повномасштабна збройна агресія Російської Федерації проти нашої держави зумовила суттєві зміни у характері бойових дій. Їх висока інтенсивність і динамічність, масштабне застосування новітніх технологій, безпілотних і роботизованих систем, засобів радіоелектронної боротьби, високоточної зброї, інформаційних технологій та автоматизованих систем управління зумовляють швидкі зміни умов, форм і способів застосування військ (сил), а відповідно – і вимог до їх рівня підготовленості.

За таких умов система підготовки ЗС України має своєчасно реагувати на зміни умов застосування військ (сил) та набутий бойовий досвід, забезпечувати відповідне коригування змісту, форм і методів підготовки, удосконалення її організації та розвиток засобів підготовки, об'єктивне оцінювання досягнутих результатів та обґрунтування необхідних змін у її функціонуванні.

© Репіло Юрій, Георгадзе Олександр, 2026

Розвиток системи підготовки є складним багатофакторним процесом, оскільки зміни її окремих функціональних компонентів взаємопов'язані та можуть по-різному впливати на кінцевий результат – рівень підготовленості об'єктів підготовки. Наукове обґрунтування розвитку такої системи передбачає визначення її сутності, складу функціональних компонентів, їх призначення та характеру взаємозв'язків між ними. Відсутність належного понятійного розмежування створює методологічні труднощі під час побудови моделей функціонування системи, визначення об'єкта оцінювання, формування критеріїв і показників ефективності та обґрунтування напрямів її розвитку.

Водночас система підготовки ЗС України не існує сама по собі, а є елементом національної безпеки та одним із ключових інструментів "організаційної зброї", оскільки формує спроможність держави до оборони, впливає на поведінку суспільства й інституцій та визначає якість рішень у секторі безпеки. Система підготовки – це ядро оборонної компоненти національної безпеки, бо саме вона перетворює ресурси, людей, техніку та доктрину на реальну бойову спроможність.

Отже, необхідною теоретичною передумовою дослідження методологічних основ розвитку системи підготовки ЗС України є систематизація, узагальнення та розвиток її понятійно-категорійного апарату.

Актуальність дослідження зумовлена необхідністю розвитку системи підготовки ЗС України та її адаптації до сучасних викликів і загроз з метою забезпечення набуття та підтримання військовими організаційними структурами спроможностей, необхідних для виконання завдань за призначенням. У військових публікаціях ЗС України сформовано сукупність понять, що характеризують різні аспекти системи підготовки. Водночас їх використання у науковому дослідженні потребує визначення функціонального призначення основних понять, рівнів їх узагальнення та місця у загальній системі понять. Важливою теоретичною передумовою розвитку системи підготовки є формування науково обґрунтованого уявлення про її сутність, склад і функціональне призначення компонентів, характер взаємозв'язків між ними, процеси функціонування системи, умови їх реалізації, результати підготовки та порядок їх оцінювання. Зазначене зумовлює необхідність систематизації, узагальнення та подальшого розвитку понятійно-категорійного апарату системи підготовки ЗС України.

Метою статті є систематизація, узагальнення та розвиток понятійно-категорійного апарату системи підготовки ЗС України шляхом порівняльного аналізу положень військових публікацій і наукових підходів, уточнення змісту та функціонального призначення основних понять і встановлення структурно-логічних взаємозв'язків між ними.

Завдання дослідження:

1. Проаналізувати та узагальнити зміст основних понять, що характеризують систему підготовки ЗС України, у військових публікаціях і наукових працях.
2. Визначити функціональне призначення понять і систематизувати їх за єдиною класифікаційною ознакою.
3. Уточнити склад функціональних компонентів системи підготовки та їх взаємозв'язки.
4. Сформулювати авторські визначення понять для цілісного структурно-функціонального представлення системи підготовки.

Огляд літератури. Аналіз військових публікацій ЗС України (Генеральний штаб ЗС України, 2020, Генеральний штаб ЗС України, 2021) свідчить, що в них сформовано сукупність понять, які характеризують різні аспекти функціонування системи підготовки. Водночас ці поняття визначаються переважно з урахуванням призначення відповідних доктрин і настанов, мають різний рівень узагальнення та функціональне призначення, а їх місце і взаємозв'язки в єдиному понятійно-категорійному апараті системи підготовки потребують уточнення.

Проблеми формування та уточнення понять у сфері військової освіти і підготовки військових фахівців досліджував В. Ягупов, у працях якого розглянуто понятєво-термінологічні проблеми військової дидактики, професійної та професійно-педагогічної підготовки військових фахівців, уточнено зміст і співвідношення взаємопов'язаних понять. У сучасних працях науковця обґрунтовано методологічні засади термінологічного аналізу та необхідність розмежування споріднених понять (Ягупов, 2023, Ягупов, 2024). Окремі поняття, пов'язані з військовою освітою, професійною підготовкою, професійною компетентністю та готовністю військових фахівців, розглянуто також у працях А. Вітченка, Ю. Приходька, В. Осьодла та інших українських науковців (Вітченко, 2014, Приходько, 2021, Осьодло, Кримець, & Грилюк, 2024). Зокрема, А. Вітченко досліджує співвідношення компетентності, професіоналізму та професійної майстерності, Ю. Приходько – системні й дидактичні засади підготовки військових фахівців, В. Осьодло – професійну компетентність та готовність військовослужбовців. У праці (Семенюка, 2025) розглядалася можливість взаємозв'язку поняття "підготовка ЗС" з поняттями "національна безпека" та "організаційна зброя".

У попередніх працях О. Георгадзе та співавторів (Георгадзе, & Харабара, 2019, Георгадзе, Шевчук, Пампуха, Нікіфоров, & Баргилевич, 2020, Vynokurov, & Heorhadze, 2021, Георгадзе, Репіло, Куртсеітов, Микусь, & Хома, 2022, Георгадзе, Пампуха, Шевчук, Пєхота, & Чайковська, 2022, Георгадзе, & Салаш, 2022, Георгадзе, & Ніколайчук, 2024) досліджено організацію підготовки, індивідуальну та колективну підготовку, обгрунтовано сукупність показників оцінювання ефективності оперативної, бойової та базової загальновійськової підготовки, а також розроблено методичні підходи до оцінювання навченості військовослужбовців, злагодженості та підготовленості військових організаційних структур. Отримані результати створюють теоретичне підґрунтя для уточнення суттєвих ознак відповідних понять. Водночас зазначені праці спрямовані переважно на вирішення окремих завдань організації та оцінювання підготовки і не охоплюють комплексної систематизації понятійно-категорійного апарату системи підготовки ЗС України.

Під час дослідження враховано також підходи НАТО до визначення та співвідношення понять у сфері освіти, індивідуальної і колективної підготовки, навчань та оцінювання (NATO Strategic Commands, 2023, NATO Strategic Commands, 2025). Водночас використання відповідної термінології потребує врахування особливостей нормативного, мовного та доктринального контексту її формування і застосування. Тому положення документів НАТО використано для порівняльного аналізу та встановлення співвідношення

досліджуваних понять із відповідними поняттями, визначеними у військових публікаціях ЗС України.

Таким чином, незважаючи на наявний науковий доробок, визначення функціонального призначення понять, рівнів їх узагальнення та структурно-логічних взаємозв'язків у межах понятійно-категорійного апарату системи підготовки ЗС України потребує подальшого наукового опрацювання. Зазначене зумовлює необхідність систематизації, узагальнення та розвитку понятійно-категорійного апарату системи підготовки за єдиною класифікаційною ознакою.

Методи

Методологічну основу дослідження становить системний підхід. У роботі застосовано такі методи: аналіз – для виокремлення суттєвих ознак понять; контент-аналіз – для опрацювання військових та наукових публікацій; порівняння – для встановлення спільних та відмінних ознак дефініцій; системний аналіз – для визначення місця понять у структурі та процесі функціонування системи; синтез – для формування цілісного уявлення про понятійно-категорійний апарат; класифікація і систематизація – для групування понять за функціонально-семантичною роллю; абстрагування та узагальнення – для формування авторських трактувань.

Результати

За результатами аналізу військових та наукових публікацій встановлено, що понятійний апарат у сфері підготовки Збройних Сил України охоплює значну сукупність взаємопов'язаних понять, які характеризують різні аспекти побудови та функціонування системи підготовки. Водночас їх використання не завжди супроводжується чітким визначенням місця кожного поняття в загальній структурі системи та характеру взаємозв'язків між ними. Це зумовлює необхідність їх систематизації не лише за змістовою подібністю, а насамперед за функціонально-семантичною роллю у структурі та процесі функціонування системи підготовки як ядра оборонної компоненти національної безпеки, бо саме вона перетворює ресурси, людей, техніку та доктрину на реальну бойову спроможність та як організаційної зброї держави, бо вона формує керованість, стійкість, дисципліну та здатність діяти як єдина система.

В основу такої систематизації покладено положення системного підходу, відповідно до якого система розглядається як цілісна сукупність взаємопов'язаних функціональних компонентів, функціональні взаємозв'язки яких забезпечують досягнення визначеної мети. З цих позицій поняття, що характеризують підготовку ЗС України, доцільно розмежовувати залежно від того, який аспект системи вони відображають: її структурну побудову та функціональні компоненти, процес функціонування й порядок його організації, зміст і методичні засади практичної реалізації, інструментально-ресурсну основу, результати функціонування або їх оцінювання та використання отриманої інформації для подальшого коригування функціонування системи.

Подаючи систему підготовки як ядро оборонної компоненти національної безпеки та як організаційну зброю держави, пропонується визначити взаємозв'язок понять "національна безпека", "організаційна зброя" та "система підготовки ЗС України". Результати визначення такого взаємозв'язку наведено в табл. 1.

Таблиця 1

Взаємозв'язок понять "національна безпека", "організаційна зброя" та "система підготовки ЗС України"

Поняття	Що означає	Як пов'язане з системою підготовки ЗС України
Національна безпека	стан захищеності держави	підготовка формує спроможності – основу оборонної безпеки
Організаційна зброя	інституційні механізми впливу на поведінку	підготовка формує культуру, процедури, стандарти – тобто організаційний вплив
Система підготовки ЗС України	механізм створення спроможностей	інструмент реалізації оборонної політики та інституційної стійкості

Джерело: складено авторами.

Як видно з табл.1 національна безпека задає ціль, організаційна зброя задає метод, а система підготовки ЗС України є механізмом, який одночасно реалізує ціль і використовує метод.

Виходячи з цього, можна зробити висновок, що система підготовки ЗС України – це стратегічний інструмент держави, який одночасно забезпечує оборонну складову національної безпеки та виступає формою організаційної зброї, що формує поведінку, культуру, стандарти й управлінську спроможність сектору безпеки.

Під функціональним компонентом системи підготовки пропонується розуміти відносно самостійну складову системи, яка виконує визначену функціональну роль у процесі її функціонування та у взаємозв'язку з іншими компонентами спрямована на досягнення встановленого результату підготовки. Критерієм віднесення складової до функціональних компонентів системи підготовки є наявність у неї відносно самостійної функціональної ролі, необхідної для здійснення процесу підготовки та досягнення встановленого результату. Відповідно до зазначеного критерію до функціональних компонентів системи підготовки запропоновано віднести суб'єкти підготовки, об'єкти підготовки, організацію підготовки, методику підготовки та засоби підготовки.

Віднесення зазначених складових до функціональних компонентів не передбачає їх структурної та категоріальної однорідності або належності до одного ієрархічного рівня. Суб'єкти та об'єкти підготовки характеризують суб'єктно-об'єктну побудову системи; організація підготовки визначає порядок здійснення процесу підготовки; методика підготовки – методичні засади практичної реалізації його змісту; засоби підготовки – інструментарій такої реалізації. Їх об'єднання як функціональних компонентів ґрунтується на тому, що кожен із них виконує окрему функціональну роль у системі підготовки. Застосування зазначеного критерію дало змогу розмежувати функціональні компоненти системи підготовки та поняття, що характеризують мету, зміст, результат і оцінювання підготовки, але не виконують відносно

самостійної функціональної ролі у процесі функціонування системи підготовки.

У Доктрині підготовки сил оборони держави систему підготовки представлено через суб'єкти підготовки, об'єкти підготовки та засоби, які забезпечують організацію підготовки. До засобів, які забезпечують організацію підготовки, віднесено теорію підготовки та методику навчання, навчальну матеріально-технічну базу і ресурси, що виділяються на підготовку. Водночас з позицій системного та функціонального підходів така побудова потребує подальшого наукового уточнення, оскільки об'єднує в одному класифікаційному блоці поняття, що мають різну функціональну природу.

По-перше, дискусійним є місце організації підготовки у доктринальному представленні системи підготовки. У структурній схемі вона безпосередньо не виокремлена як самостійний функціональний компонент, хоча виконує окрему функцію у системі підготовки – встановлює порядок її здійснення та створює необхідні організаційні умови для проведення визначених заходів. Зазначене дозволяє зробити висновок, що організацію підготовки доцільно розглядати як самостійний функціональний компонент системи підготовки. Її сутність полягає не у практичній реалізації заходів підготовки, а у встановленні порядку їх здійснення та створенні необхідних організаційних умов. Складовими організації підготовки є: планування, всебічне забезпечення та керівництво підготовкою.

По-друге, дискусійним є віднесення у доктринальному представленні системи підготовки теорії підготовки та методики навчання до засобів, які забезпечують організацію підготовки, разом із навчальною матеріально-технічною базою та ресурсами. З позицій функціонального підходу зазначені категорії мають різне функціональне призначення. Теорія підготовки становить теоретико-методологічну основу дослідження, побудови, функціонування та розвитку системи підготовки; методика підготовки характеризує методичні засади практичної реалізації змісту підготовки; навчальна матеріально-технічна база та ресурси створюють відповідні умови для організації і проведення підготовки. Отже, їх об'єднання в межах однієї категорії "засоби, які забезпечують організацію підготовки" не повною мірою відображає відмінності в їх категоріальному статусі та функціональному призначенні.

Водночас результати аналізу свідчать про необхідність уточнення не лише місця методики навчання у системі підготовки, а й змісту самого поняття. Підготовка ЗС України охоплює різні за об'єктами, змістом і характером діяльності складові (види) підготовки. Їх практична реалізація не обмежується навчанням окремого військовослужбовця, а передбачає також злагодження військових організаційних структур, виконання навчально-бойових (навчально-оперативних, спеціальних) завдань та інших заходів підготовки. Тому поняття "методика навчання" не повною мірою охоплює методичні засади практичної реалізації всіх видів підготовки. Зазначене дає підстави в межах розвитку понятійно-категорійного апарату ввести більш загальну категорію "методика підготовки", стосовно якої "методика навчання" є поняттям меншого обсягу та характеризує методичні засади реалізації навчальної діяльності. Методика підготовки має охоплювати взаємопов'язані форми, методи і прийоми, що застосовуються під час індивідуальної та колективної підготовки відповідних об'єктів підготовки.

При цьому форма характеризує організаційну побудову конкретного заходу підготовки, метод – спосіб взаємопов'язаної діяльності суб'єктів і об'єктів підготовки, а прийом – окрему дію в межах реалізації відповідного методу. Їх поєднання та порядок застосування визначають методичні засади практичної реалізації змісту підготовки. Із позицій функціонального підходу методику підготовки доцільно виокремити в самостійний функціональний компонент системи підготовки, який характеризує методичні засади практичної реалізації її змісту.

Якщо організація підготовки спрямована на впорядкування її проведення, то методика підготовки визначає, через яке поєднання та порядок застосування форм, методів і прийомів практично реалізується визначений зміст підготовки. У зв'язку з цим методику підготовки запропоновано визначати як сукупність взаємопов'язаних форм, методів і прийомів підготовки, поєднання та порядок застосування яких спрямовані на реалізацію визначеного змісту і досягнення встановленого результату підготовки.

По-третє, потребує уточнення зміст категорії "засоби підготовки". До неї доцільно відносити ті матеріальні, технічні, інформаційні та програмні засоби, що безпосередньо використовуються суб'єктами підготовки під час проведення заходів підготовки для реалізації визначеного змісту та методики підготовки. Відповідно, якщо методика визначає, якими способами здійснюється підготовка, то засоби підготовки визначають, за допомогою чого ці способи практично реалізуються.

Таким чином, доктринальне представлення системи підготовки доцільно розвивати шляхом функціональної диференціації понять, що характеризують її функціонування. Запропоноване уточнення ґрунтується на розмежуванні організації, методики та засобів підготовки за їх функціональним призначенням: організація підготовки забезпечує впорядкування її проведення; методика підготовки визначає методичні засади практичної реалізації змісту через взаємопов'язане застосування форм, методів і прийомів; засоби підготовки становлять інструментарій, що безпосередньо використовується під час проведення заходів підготовки. Зазначені складові не є послідовними етапами процесу підготовки, а мають різні взаємопов'язані функціональні ролі у процесі функціонування системи підготовки.

Виявлені відмінності у функціональному призначенні розглянутих понять дають підстави перейти від аналізу окремих дефініцій до їх систематизації. При цьому принциповим є розмежування понять, що характеризують систему підготовки як цілісне утворення та її функціональні компоненти, і понять, які відображають процес її функціонування, умови його реалізації, досягнутий результат та його оцінювання. Саме відсутність такого розмежування створює передумови для віднесення різнорідних категорій до одного класифікаційного рівня.

З огляду на зазначене, основною класифікаційною ознакою систематизації понять запропоновано визначити функціонально-семантичну роль поняття у структурі та процесі функціонування системи. Під функціонально-семантичною роллю поняття у цьому дослідженні розуміється аспект системи підготовки, який воно відображає: її структурну побудову, процес

ISSN 2524-0056 (Print)

функціонування, зміст і методичну реалізацію, інструментально-ресурсну основу, результат або оцінно-управлінський зв'язок.

За цією ознакою виокремлено шість груп: системно-структурну, процесуально-організаційну, змістово-методичну, інструментально-ресурсну, результативну та оцінно-управлінську. Така систематизація не означає, що всі поняття є структурними компонентами одного ієрархічного рівня; її призначення полягає у розмежуванні категорій за тим аспектом системи, який вони відображають. Системно-структурні поняття характеризують систему як цілісне утворення та її суб'єктно-об'єктну побудову; процесуально-організаційні – процес підготовки, порядок його організації та практичної реалізації; змістово-методичні – зміст підготовки та методичні засади його практичної реалізації; інструментально-ресурсні – засоби та ресурси, необхідні для її проведення; результативні – зміни стану об'єктів, досягнуті внаслідок підготовки; оцінно-управлінські – визначення відповідності отриманих результатів установленим вимогам, оцінювання ефективності та формування зворотного зв'язку для коригування функціонування системи.

Для встановлення ступеня відповідності запропонованої систематизації чинному понятійному апарату проведено порівняння положень військових публікацій із результатами авторського узагальнення.

До системно-структурної групи віднесено поняття "система підготовки", "суб'єкт підготовки" та "об'єкт підготовки". Зазначені поняття характеризують систему підготовки як цілісне утворення, розкривають її суб'єктно-об'єктну побудову та функціональне призначення відповідних компонентів. Поняття "система підготовки" характеризує систему як цілісну сукупність взаємопов'язаних функціональних компонентів, тоді як поняття "суб'єкт підготовки" та "об'єкт підготовки" визначають місце відповідних компонентів у структурі системи та характер їх функціональних зв'язків у процесі підготовки.

Результати порівняння понять системно-структурної групи наведено в табл. 2.

Таблиця 2

Порівняння трактування понять системно-структурної групи у військових публікаціях та авторському підході

Поняття	Військові публікації	Авторське визначення
Система підготовки	сукупність взаємопов'язаних елементів для нарощування індивідуальних спроможностей персоналу, злагодження підрозділів, військових частин, органів військового управління, ЗС України в цілому для забезпечення оборони держави	цілісна сукупність взаємопов'язаних функціональних компонентів, взаємозв'язки яких у процесі підготовки спрямовані на досягнення і підтримання необхідного рівня підготовленості об'єктів підготовки до виконання завдань за призначенням
Суб'єкти підготовки	Головнокомандувач ЗС України, начальник ГШ ЗС України, їх заступники, командувачі, командири, начальники всіх рівнів, структурні підрозділи підготовки (J-7, G-7, A-7, N-7, командування (управління) підготовки) в органах військового управління, відділи (відділення) підготовки S-7 військових частин, інструктори, науково-педагогічний склад	функціональний компонент системи підготовки, який відповідно до визначених повноважень здійснює організацію та/або проведення підготовки. До суб'єктів підготовки належать: Головнокомандувач ЗС України, начальник ГШ ЗС України, їх заступники, командувачі, командири, начальники всіх рівнів, структурні підрозділи підготовки військових організаційних структур, інструктори, науково-педагогічний склад.
Об'єкти підготовки	військовослужбовці та працівники ЗС України, у тому числі резервісти, які проходять службу у військовому резерві ЗС України, військовозобов'язані, призвані на навчальні збори, військові організаційні структури ЗС України, з якими проводяться заходи підготовки	функціональний компонент системи підготовки, визначені характеристики та стан якого цілеспрямовано змінюються у процесі підготовки. До об'єктів підготовки належать: військовослужбовці, працівники ЗС України, резервісти, які проходять службу у військовому резерві, військовозобов'язані, призвані на навчальні збори, а також військові організаційні структури ЗС України, з якими проводяться заходи підготовки

Джерело: складено авторами.

Запропоноване авторське визначення системи підготовки, на відміну від доктринального представлення системи переважно через склад її основних компонентів, акцентує увагу на ознаках цілісності, взаємопов'язаності її функціональних компонентів, а також на єдиній спрямованості їх функціонування на досягнення результату. При цьому таким результатом визначено досягнення і підтримання необхідного рівня підготовленості об'єктів підготовки до виконання завдань за призначенням. Зазначене дозволяє розмежувати поняття "система підготовки", "підготовка" та "підготовленість": перше характеризує цілісну сукупність взаємопов'язаних функціональних компонентів, друге – цілеспрямований процес, що реалізується через їх функціональні взаємозв'язки, третє – стан об'єкта, досягнутий унаслідок цього процесу.

Відповідно до запропонованого підходу функціональні компоненти системи підготовки є неоднорідними за характером їх функціональної ролі: суб'єкти підготовки здійснюють організацію та/або проведення підготовки; об'єкти підготовки є носіями характеристик і стану, які цілеспрямовано змінюються у процесі підготовки; організація підготовки встановлює порядок її здійснення та створює необхідні умови; методика підготовки визначає поєднання та послідовність застосування форм, методів і прийомів підготовки; засоби підготовки становлять інструментарій її практичної реалізації. Віднесення зазначених складових до функціональних компонентів не передбачає їх однорідності за природою або належності

до одного структурного рівня, підставою такого віднесення є наявність у кожної з них відносно самостійної функціональної ролі, необхідної для реалізації процесу підготовки. Зміст підготовки не віднесено до самостійних функціональних компонентів системи, оскільки він характеризує не окрему функцію системи, а предметне наповнення процесу підготовки, яке реалізується через функціональні взаємозв'язки її компонентів.

Сформульоване авторське визначення суб'єктів підготовки, на відміну від доктринального представлення, в якому суб'єкти підготовки конкретизуються переважно шляхом визначення переліку відповідних посадових осіб і структур. Запропоноване визначення узагальнює їх за спільною суттєвою ознакою – наявністю визначених повноважень щодо організації та/або проведення підготовки. Це дозволяє розглядати суб'єкт підготовки не лише як конкретного носія відповідних повноважень, а як функціональну категорію системи підготовки.

Запропоноване авторське визначення об'єктів підготовки, на відміну від перелікового представлення об'єктів підготовки у військових публікаціях, ґрунтується на встановленні їх спільної суттєвої ознаки. Такою ознакою є цілеспрямована зміна визначених характеристик та стану об'єкта у процесі підготовки. Це дозволяє об'єднати в межах однієї категорії різні за своєю природою об'єкти – окремих осіб та військові організаційні структури. Для окремих осіб така зміна виявляється, зокрема, у формуванні та підвищенні рівня їх навченості, а для військових організаційних структур – у досягненні та підвищенні рівня їх злагодженості.

До процесуально-організаційної групи віднесено поняття "підготовка", "індивідуальна підготовка", "колективна підготовка", "організація підготовки", "планування підготовки", "всебічне забезпечення підготовки", "керівництво підготовкою" та "проведення підготовки". Зазначені поняття характеризують процес функціонування системи підготовки та організаційний порядок його здійснення. Поняття "підготовка"характеризує цілеспрямований процес зміни визначених характеристик і стану об'єктів підготовки; "індивідуальна підготовка" та "колективна підготовка" конкретизують різновиди цього процесу залежно від об'єкта підготовки; "організація підготовки" характеризує порядок проведення підготовки та охоплює взаємопов'язані складові: планування, всебічне забезпечення та керівництво підготовкою; "планування підготовки" визначає мету, завдання та порядок проведення заходів підготовки; "всебічне забезпечення підготовки" – необхідні умови для їх проведення; "керівництво підготовкою" – координацію, контроль та прийняття відповідних рішень; "проведення підготовки" характеризує практичну реалізацію визначених заходів.

Результати порівняння понять процесуально-організаційної групи наведено в табл. 3

Таблиця 3

Порівняння трактування понять процесуально-організаційної групи у військових публікаціях та авторському підході

Поняття	Військові публікації	Авторське визначення
Підготовка ЗС України	організований за єдиним замислом і планом процес навчання військовослужбовців, злагодження органів військового управління, військових частин (кораблів), підрозділів, установ та організацій з метою досягнення їх готовності до виконання завдань за призначенням як у мирний час, так і в особливий період	цілеспрямований та організований процес, у межах якого відбувається зміна визначених характеристик і стану об'єктів підготовки для досягнення та підтримання необхідного рівня їх підготовленості до виконання завдань за призначенням
Індивідуальна підготовка	цілеспрямований та організований процес послідовних заходів навчання та виховання всіх категорій військовослужбовців, спрямований на формування у них необхідного рівня знань, умінь, навичок, фізичних та психологічних якостей для виконання обов'язків за посадою (спеціальністю) як у мирний час, так і в особливий період	різновид підготовки, об'єктом якої є окрема особа, спрямований на формування та підтримання необхідного рівня її навченості
Колективна підготовка	цілеспрямований та організований процес послідовних заходів підготовки органів військового управління, військових частин (підрозділів) та створених на тимчасовій основі тактичних груп, який проводиться для досягнення такого рівня злагодженості, що забезпечить (гарантуватиме) ефективне виконання покладених на них завдань як у мирний час, так і в особливий період	різновид підготовки, об'єктом якої є військова організаційна структура, спрямований на досягнення та підтримання необхідного рівня її злагодженості
Організація підготовки	діяльність суб'єктів підготовки, спрямована на продумане, планове, систематичне і всебічно забезпечене навчання та виховання військовослужбовців, злагодження органів військового управління, військових частин (підрозділів)	діяльність суб'єктів підготовки, що охоплює планування, всебічне забезпечення та керівництво підготовкою і спрямована на впорядкування проведення підготовки
Планування підготовки	діяльність суб'єктів підготовки щодо визначення мети та завдань підготовки, порядку і послідовності проведення узгоджених за місцем і часом заходів підготовки, які необхідні для набуття об'єктами підготовки визначених спроможностей (оперативних, бойових, спеціальних, індивідуальних), всебічного забезпечення спланованих заходів та відображення їх у планувальних документах	діяльність суб'єктів підготовки щодо визначення мети, завдань і заходів підготовки, строків, послідовності та порядку їх проведення
Всебічне забезпечення підготовки	діяльність суб'єктів підготовки щодо забезпечення спланованих заходів підготовки за всіма напрямами постачання відповідно до обґрунтованих заявок і норм забезпечення матеріально-технічними засобами, боєприпасами, пально-мастильними матеріалами, полігонним обладнанням, навчально-тренувальними засобами, коштами, підручниками, навчальними посібниками	діяльність суб'єктів підготовки щодо створення та підтримання необхідних умов для проведення визначених заходів підготовки

ISSN 2524-0056 (Print)

Продовження таблиці 3

Поняття	Військові публікації	Авторське визначення
Керівництво підготовкою	процес цілеспрямованого впливу Головнокомандувача ЗС України, начальника ГШ ЗС України, командувачів, (командирів, начальників) на підпорядковані органи військового управління (структурні підрозділи), штаби, військові частини (підрозділи), установи, спрямований на послідовне виконання вимог планувальних документів з підготовки, проведення спланованих заходів підготовки та досягнення визначених спроможностей	діяльність суб'єктів підготовки щодо координації та контролю проведення заходів підготовки, аналізу їх результатів і прийняття відповідних рішень
Проведення підготовки	окреме визначення поняття не наведено. Поняття використовується для характеристики практичного здійснення спланованих заходів підготовки	процес практичної реалізації визначених заходів підготовки, у межах якого суб'єкти здійснюють цілеспрямований вплив на об'єкти підготовки шляхом реалізації визначеного змісту із застосуванням відповідної методики та засобів підготовки

Джерело: складено авторами.

Уточнення поняття "підготовка ЗС України" дає змогу перейти від переліку різновидів підготовки "навчання військовослужбовців і злагодження військових організаційних структур" (індивідуальна і колективна підготовки) до визначення її загальної суттєвої ознаки: цілеспрямованої зміни характеристик і стану об'єктів підготовки. Зазначене забезпечує безпосередній зв'язок між категоріями "підготовка", "об'єкт підготовки", "підготовленість" та дозволяє застосовувати визначення до різних об'єктів і видів підготовки.

Авторські визначення індивідуальної та колективної підготовки побудовано за єдиною класифікаційною ознакою – об'єктом підготовки та відповідним безпосереднім результатом. Для індивідуальної підготовки таким об'єктом є окрема особа, а результатом – її навченість; для колективної підготовки об'єктом є військова організаційна структура, а результатом – її злагодженість. Така побудова усуває необхідність включення до дефініцій розгорнутих переліків категорій особового складу та військових організаційних структур і забезпечує їх логічну співмірність.

Уточнення поняття "організація підготовки" дає змогу визначити його функціональне призначення як встановлення порядку проведення підготовки. Водночас поняття "планування підготовки", "всебічне забезпечення підготовки" та "керівництво підготовкою" конкретизують окремі складові організації підготовки. Авторські визначення дозволяють чіткіше розмежувати їх функції: планування визначає мету, завдання, заходи, строки, послідовність і порядок їх проведення; всебічне забезпечення створює та підтримує необхідні умови; керівництво забезпечує координацію і контроль проведення заходів, аналіз їх результатів та прийняття відповідних рішень. Завдяки цьому усувається змістове перетинання зазначених понять та встановлюється їх ієрархічний взаємозв'язок.

Окреме введення поняття "проведення підготовки" має принципове значення для побудови понятійно-категорійного апарату, оскільки дозволяє розмежувати організаційну та практичну сторони підготовки. Якщо організація підготовки визначає порядок та умови її проведення, то проведення підготовки характеризує безпосередню практичну реалізацію визначених заходів, у межах якої суб'єкти підготовки здійснюють цілеспрямований вплив на її об'єкти шляхом реалізації визначеного змісту із застосуванням відповідної методики та засобів підготовки.

До змістово-методичної групи віднесено поняття "зміст підготовки", "форма підготовки", "метод підготовки", "прийом підготовки" та "методика підготовки". Зазначені поняття характеризують предметне наповнення підготовки та методичні засади його практичної реалізації. Віднесення форми підготовки до змістово-методичної групи зумовлено тим, що вона характеризує організаційну побудову конкретного заходу підготовки та є складовою методики практичної реалізації змісту підготовки, тоді як організація підготовки характеризує впорядкування проведення підготовки на системному рівні. "Зміст підготовки" визначає, що підлягає виконанню, засвоєнню та відпрацюванню об'єктами підготовки; "форма підготовки" характеризує організаційну побудову конкретного заходу підготовки; "метод підготовки" – спосіб взаємопов'язаної діяльності суб'єктів і об'єктів підготовки; "прийом підготовки" – окрему дію, що здійснюється в межах реалізації відповідного методу; "методика підготовки" – сукупність взаємопов'язаних форм, методів і прийомів підготовки, поєднання та порядок застосування яких спрямовані на реалізацію визначеного змісту і досягнення встановленого результату підготовки.

Результати порівняння понять **змістово-методичної** групи наведено в табл. 4.

Результати порівняльного аналізу свідчать, що у військових публікаціях поняття змістово-методичної групи представлені фрагментарно та не утворюють цілісної категоріальної системи. Для характеристики методичних засад підготовки використовуються як поняття, сформовані стосовно процесу навчання, зокрема "форма навчання" та "метод навчання", так і поняття "методика бойової підготовки". Водночас узгоджених узагальнених визначень понять "зміст підготовки", "форма підготовки", "метод підготовки", "прийом підготовки" та "методика підготовки", придатних для характеристики підготовки різних об'єктів системи підготовки ЗС України, у проаналізованих публікаціях не виявлено.

Такий стан понятійного апарату не повною мірою відображає системний характер підготовки ЗС України, оскільки остання не обмежується навчанням окремого військовослужбовця, а охоплює також підготовку військових організаційних структур. Тому використання категорій, сформованих виключно стосовно процесу навчання, звужує можливості понятійного опису змісту та способів практичної реалізації підготовки.

Таблиця 4

Порівняння трактування понять змістово-методичної групи у військових публікаціях та авторському підході

Поняття	Військові публікації	Авторське визначення
Зміст підготовки	окреме визначення поняття не наведено. Зміст підготовки конкретизується у відповідних програмах, стандартах (каталогах завдань) та інших документах з підготовки залежно від її виду, об'єкта та визначених завдань	сукупність визначених завдань, що підлягають виконанню, та дій і процедур, що підлягають засвоєнню та відпрацюванню об'єктами підготовки для досягнення встановленого результату підготовки
Форма підготовки	використовується поняття "форма навчання" – організаційна складова процесу навчання, яка відображає сукупність умов, в яких воно здійснюється	організаційна побудова заходу підготовки, що характеризується складом його учасників, структурою, місцем і тривалістю проведення
Метод підготовки	використовується поняття "метод навчання" – сукупність прийомів і способів, за допомогою яких здійснюється передача, засвоєння знань та формування вмінь і навичок	спосіб взаємопов'язаної діяльності суб'єктів і об'єктів підготовки, спрямованої на досягнення встановленого результату підготовки
Прийом підготовки	окреме визначення поняття не наведено. Поняття "прийом" використовується у взаємозв'язку з методами навчання	окрема дія, що здійснюється в межах реалізації відповідного методу підготовки
Методика підготовки	окреме визначення поняття не наведено. Використовується поняття "методика бойової підготовки" – сукупність форм і методів навчання та військового виховання військовослужбовців, злагодження підрозділів, військових частин, органів управління (штабів)	сукупність взаємопов'язаних форм, методів і прийомів підготовки, поєднання та порядок застосування яких спрямовані на реалізацію визначеного змісту і досягнення встановленого результату підготовки

Джерело: складено авторами.

З метою усунення зазначеної невідповідності запропоновано розширити зміст відповідних категорій та застосовувати поняття "форма підготовки", "метод підготовки", "прийом підготовки" та "методика підготовки" як більш загальні щодо відповідних понять, сформованих стосовно навчання. Це дає змогу застосовувати їх як до індивідуальної, так і до колективної підготовки та формує єдину понятійну основу для опису практичної реалізації змісту підготовки. При цьому зазначені поняття мають різне функціональне призначення.

Таким чином, запропоноване розмежування дає змогу встановити ієрархічні та функціональні зв'язки між поняттями змістово-методичної групи. Зміст підготовки визначає предметне наповнення підготовки, а методика підготовки характеризує методичні засади його практичної реалізації через визначене поєднання та порядок застосування форм, методів і прийомів підготовки. При цьому форма підготовки визначає організаційну побудову конкретного заходу, метод підготовки – спосіб взаємопов'язаної діяльності суб'єктів і об'єктів підготовки, а прийом підготовки – окрему дію в межах реалізації відповідного методу. Отже, форма, метод і прийом підготовки не ототожнюються з методикою підготовки, а перебувають з нею у визначених структурно-функціональних зв'язках та у своїй сукупності характеризують спосіб практичної реалізації змісту підготовки.

До інструментально-ресурсної групи віднесено поняття "засоби підготовки", "навчальна матеріально-технічна база" та "ресурси підготовки". Зазначені поняття характеризують інструментальну, матеріально-технічну та ресурсну основу організації і проведення підготовки. "Засоби підготовки" визначають інструментарій, що безпосередньо використовується суб'єктами підготовки під час проведення заходів підготовки; "навчальна матеріально-технічна база" характеризує сукупність засобів і обладнаних об'єктів, призначених для забезпечення проведення заходів підготовки; "ресурси підготовки" характеризують ресурси, що використовуються для організації та проведення підготовки.

Результати порівняння понять інструментальноресурсної групи наведено в табл. 5

Таблиця 5

Порівняння трактування понять інструментально-ресурсної групи у військових публікаціях та авторському підході

Поняття	Військові публікації	Авторське визначення
Засоби підготовки	окреме визначення поняття не наведено. Використовується поняття "засоби, які забезпечують організацію підготовки" – теорія підготовки та методика навчання, навчальна матеріально-технічна база, ресурси, які виділяються на підготовку	матеріальні, технічні, інформаційні, програмні та інші засоби, що безпосередньо використовуються суб'єктами підготовки під час проведення заходів підготовки для практичної реалізації визначеного змісту та методики підготовки
Навчальна матеріально-технічна база	сукупність матеріальних, технічних засобів і обладнаних навчальних об'єктів (районів місцевості), призначених для організації забезпечення навчання та виховання військовослужбовців, підготовки органів військового управління військових частин та підрозділів (установ), відповідно до планів, програм (курсів) підготовки	сукупність матеріальних, технічних засобів і обладнаних навчальних об'єктів (районів місцевості), призначених для забезпечення проведення заходів підготовки та випробувань
Ресурси підготовки	окреме визначення поняття не наведено. Поняття "ресурси" розглядаються як матеріальні, фінансові та інші ресурси, що виділяються на підготовку	матеріальні, фінансові, інформаційні та інші ресурси, що використовуються для організації та проведення підготовки

Джерело: складено авторами.

Результати порівняльного аналізу свідчать, що у військових публікаціях поняття інструментально-ресурсної групи недостатньо диференційовано за їх функціональним призначенням. Зокрема, окремі визначення понять "засоби підготовки" та "ресурси підготовки" не наведено. Водночас використовується поняття "засоби, які забезпечують організацію підготовки", до яких поряд із навчальною матеріально-технічною базою та ресурсами віднесено теорію підготовки і методику навчання.

З метою уточнення понятійно-категорійного апарату запропоновано функціонально розмежувати поняття "засоби підготовки", "навчальна матеріально-технічна база" та "ресурси підготовки". Засоби підготовки характеризують інструментарій, що безпосередньо використовується суб'єктами під час проведення заходів підготовки для практичної реалізації визначеного змісту та методики підготовки. Навчальна матеріально-технічна база характеризує сукупність засобів і обладнаних об'єктів, призначених для забезпечення проведення заходів підготовки і випробувань. Ресурси підготовки характеризують матеріальні, фінансові, інформаційні та інші ресурси, що використовуються для організації та проведення підготовки.

При цьому зазначені поняття не є тотожними, хоча їх зміст може частково перетинатися. Один і той самий матеріальний або технічний об'єкт залежно від його функціонального призначення може розглядатися як складова навчальної матеріально-технічної бази або як засіб, що безпосередньо використовується під час проведення конкретного заходу підготовки. Тому основою їх розмежування є не лише матеріальна природа відповідних об'єктів, а передусім характер їх функціонального використання у процесі підготовки.

Таким чином, запропоноване розмежування дає змогу встановити функціональні зв'язки між поняттями інструментально-ресурсної групи та визначити їх за функціональним призначенням.

До результативної групи віднесено поняття "результат підготовки", "навченість", "злагодженість", "підготовленість", "спроможність" та "боєздатність". Об'єднання зазначених понять у межах однієї функціонально-семантичної групи зумовлено тим, що вони характеризують безпосередні результати підготовки, досягнутий стан її об'єктів та пов'язані з ним характеристики здатності військових організаційних структур виконувати визначені завдання. Водночас зазначені поняття не є тотожними та не належать до одного рівня узагальнення: результат підготовки характеризує наслідок проведення підготовки; навченість і злагодженість – безпосередні результати відповідно індивідуальної та колективної підготовки; підготовленість – досягнутий стан об'єкта підготовки, тоді як спроможність і боєздатність характеризують його здатність виконувати визначені завдання та залежать не лише від результатів підготовки, а й від інших чинників.

Результати порівняння понять результативної групи наведено в табл. 6.

Таблиця 6

Порівняння трактування понять результативної групи у військових публікаціях та авторському підході

Поняття	Військові публікації	Авторське визначення
Результат підготовки	окреме визначення поняття не наведено. Поняття використовується для характеристики результатів виконання заходів, планів і стандартів підготовки та досягнутого рівня підготовленості об'єктів підготовки	досягнута внаслідок проведення підготовки зміна визначених характеристик і стану об'єкта підготовки, що відображає ступінь досягнення встановленої мети підготовки
Навченість	окреме визначення поняття не наведено. Поняття використовується для характеристики результатів індивідуальної підготовки військовослужбовців	досягнутий у результаті індивідуальної підготовки стан особи, що характеризує рівень сформованості знань, умінь і навичок, необхідних для виконання визначених завдань
Злагодженість	окреме визначення поняття не наведено. Використовується поняття "злагодженість підрозділу" – погодженість дій військовослужбовців під час виконання завдань у складі підрозділу відповідно до вимог стандартів підготовки	досягнутий у результаті колективної підготовки стан військової організаційної структури, що характеризується погодженістю дій її персоналу під час виконання визначених завдань
Підготовленість	окреме визначення поняття не наведено. Поняття використовується для характеристики досягнутого стану об'єктів за результатами їх підготовки	досягнутий у результаті підготовки стан об'єкта підготовки, що характеризує ступінь відповідності його визначених характеристик установленим вимогам до виконання завдань за призначенням
Спроможність (оперативна, бойова, спеціальна)	здатність органів військового управління, військових частин, ВВНЗ, установ та організацій ЗС України або сукупності сил і засобів сил оборони виконувати певні завдання (забезпечувати реалізацію визначених військових цілей) за певних умов, ресурсного забезпечення та відповідно до встановлених стандартів	нормативне визначення прийнято без змін
Боєздатність	кількісно-якісна характеристика готовності військової організаційної структури до виконання завдань за призначенням, яка визначається відповідністю критеріїв оцінювання встановленим показникам та залежить від рівня укомплектованості військової організаційної структури особовим складом, його навченості та морально-психологічного стану, забезпеченості технічно справними штатними зразками озброєння і військової техніки та запасами справних (придатних до використання) матеріально-технічних засобів	це стан військової організаційної структури, що характеризує її здатність виконувати визначені бойові завдання

Джерело: складено авторами.

Аналіз наведених визначень свідчить про наявність змістового та ієрархічного взаємозв'язку між поняттями результативної групи. Базовим поняттям щодо безпосередніх наслідків підготовки є поняття "результат підготовки", яке запропоновано розглядати як досягнуту внаслідок проведення підготовки зміну визначених характеристик і стану об'єкта підготовки, що відображає ступінь досягнення встановленої мети підготовки. Такий підхід дає змогу розмежувати сам процес підготовки та його результат і водночас пов'язати результат із визначеною метою підготовки.

Характеристика результату підготовки залежить від характеру її об'єкта та виду підготовки. Стосовно індивідуальної підготовки результативною характеристикою є навченість, яку запропоновано визначати як досягнутий стан особи, що характеризує рівень сформованості знань, умінь і навичок, необхідних для виконання визначених завдань. Для колективної підготовки такою характеристикою є злагодженість – досягнутий стан військової організаційної структури, що характеризується погодженістю дій її персоналу під час виконання визначених завдань. Отже, навченість і злагодженість характеризують різні аспекти результату підготовки: перша відображає результативну характеристику індивідуальної підготовки, друга – колективної підготовки.

Узагальненою характеристикою досягнутого результату підготовки є підготовленість. Її запропоновано розглядати як досягнутий у результаті підготовки стан об'єкта підготовки, що характеризує ступінь відповідності його визначених характеристик установленим вимогам до виконання завдань за призначенням. На відміну від навченості та злагодженості, які характеризують відповідно результати індивідуальної та колективної підготовки, поняття "підготовленість" застосовується до різних об'єктів підготовки та характеризує їх досягнутий стан щодо відповідності встановленим вимогам.

Окремого розмежування потребують поняття "підготовленість", "спроможність" і "боєздатність". Підготовленість характеризує досягнутий у результаті підготовки стан її об'єкта, тоді як спроможність відповідно до нормативного визначення характеризує здатність визначених військових організаційних структур або сукупності сил і засобів виконувати певні завдання за встановлених умов, ресурсного забезпечення та відповідно до визначених стандартів. Боєздатність, своєю чергою, запропоновано визначати як стан військової організаційної структури, що характеризує її здатність виконувати визначені бойові завдання. Отже, підготовленість характеризує досягнутий у результаті підготовки стан об'єкта; спроможність – здатність відповідного носія спроможності виконувати визначені завдання; боєздатність – стан військової організаційної структури, що характеризує її здатність виконувати бойові завдання.

При цьому спроможність і боєздатність не слід ототожнювати з безпосереднім результатом підготовки. Їх значення залежать не лише від підготовленості, а й від інших чинників, зокрема укомплектованості персоналом, забезпеченості озброєнням і військовою технікою та необхідними ресурсами. Отже, підготовленість є однією з передумов формування та підтримання спроможності військової організаційної структури і необхідного рівня її боєздатності.

Таким чином, проведений аналіз дав змогу розмежувати поняття результативної групи за їх змістом і рівнем узагальнення, установити взаємозв'язок між безпосередніми результатами підготовки, досягнутим станом її об'єктів та характеристиками їх здатності виконувати визначені завдання. Запропоноване розмежування усуває змістове ототожнення зазначених понять та уточнює їх місце в понятійно-категорійному апараті системи підготовки ЗС України.

До оцінно-управлінської групи віднесено поняття "оцінювання", "критерій", "показник", "ефективність підготовки", "ефективність системи підготовки", "зворотний зв'язок" та "коригування підготовки".

Об'єднання зазначених понять у межах однієї функціонально-семантичної групи зумовлено тим, що вони характеризують процес оцінювання досягнутих результатів і стану об'єктів підготовки, інструментарій такого оцінювання, визначення ефективності підготовки та ефективності системи підготовки, а також використання отриманої інформації для прийняття управлінських рішень щодо подальшого функціонування та розвитку системи підготовки. Водночас зазначені поняття мають різне функціональне призначення та рівень узагальнення, що зумовлює необхідність установлення їх сутнісних ознак, розмежування та визначення взаємозв'язків між ними. Оцінювання характеризує процес визначення ступеня відповідності фактичного стану об'єкта підготовки встановленим вимогам; критерій визначає ознаки, за якими встановлюється така відповідність; показник забезпечує її кількісну або якісну характеристику; ефективність підготовки відображає ступінь досягнення встановленої мети підготовки з урахуванням витрачених ресурсів; ефективність системи підготовки характеризує її здатність забезпечувати досягнення та підтримання встановленого рівня підготовленості об'єктів підготовки за визначених обмежень; зворотний зв'язок забезпечує використання інформації про результати функціонування системи та стан її об'єктів для прийняття управлінських рішень; коригування підготовки передбачає внесення відповідних змін до її організації, змісту, методики та засобів.

Результати порівняння понять оцінно-управлінської групи наведено в табл. 7.

Аналіз наведених визначень свідчить, що поняття оцінно-управлінської групи утворюють логічно взаємопов'язану сукупність категорій, які характеризують оцінювання стану об'єктів підготовки та використання отриманої інформації для обґрунтування рішень щодо функціонування і розвитку системи підготовки. Встановлені вимоги визначають основу оцінювання, критерії характеризують ознаки, за якими встановлюється відповідність цим вимогам, а показники дають змогу кількісно або якісно характеризувати відповідні властивості об'єкта підготовки. Результати оцінювання разом з інформацією про ресурсні, часові та інші характеристики підготовки створюють інформаційну основу для оцінювання ефективності підготовки та ефективності системи підготовки, які розрізняються за об'єктом оцінювання: у першому випадку характеризується ступінь досягнення встановленої мети підготовки з урахуванням ресурсів, витрачених на отримання відповідного результату, у другому – здатність системи забезпечувати досягнення та підтримання встановленого рівня підготовленості її

об'єктів за визначених обмежень. Отримана в процесі оцінювання інформація через механізм зворотного зв'язку використовується суб'єктами підготовки для прийняття управлінських рішень щодо необхідності та напрямів коригування підготовки.

Таблиця 7

Порівняння трактування понять оцінно-управлінської групи у військових публікаціях та авторському підході

Поняття	Військові публікації	Авторське визначення
Оцінювання	цілеспрямований та організований процес перевірки військових організаційних структур з метою отримання об'єктивної інформації щодо стану досягнення ними визначеного переліку спроможностей у відповідності до визначених стандартів та критеріїв за результатами підсумкового заходу підготовки	процес визначення ступеня відповідності фактичного стану об'єкта підготовки встановленим вимогам на основі визначених критеріїв і показників
Критерій	ознака, на підставі якої приймається рішення щодо готовності об'єкта перевірки до виконання завдань за призначенням на підставі значення одного або декількох показників	ознака або сукупність ознак, за якими на основі значень відповідних показників визначається ступінь відповідності стану об'єкта підготовки встановленим вимогам
Показник	кількісна або якісна величина окремої властивості або сукупності властивостей об'єкта перевірки, яка характеризує його дійсний стан на даний період часу	кількісна або якісна характеристика властивості об'єкта підготовки, значення якої використовується для оцінювання ступеня його відповідності встановленим вимогам за відповідним критерієм
Ефективність підготовки	окреме визначення поняття не наведено	характеристика підготовки, що відображає ступінь досягнення встановленої мети підготовки з урахуванням ресурсів, витрачених на отримання відповідного результату
Ефективність системи підготовки	окреме визначення поняття не наведено.	інтегральна характеристика функціонування системи підготовки, що відображає її здатність забезпечувати досягнення та підтримання встановленого рівня підготовленості об'єктів підготовки за визначених ресурсних, часових та інших обмежень
Зворотний зв'язок	вплив результатів роботи будь-якої системи на характер її подальшого функціонування	інформаційний зв'язок у системі підготовки, що забезпечує використання інформації про результати її функціонування та стан об'єктів підготовки для прийняття управлінських рішень щодо подальшого функціонування системи
Коригування підготовки	окреме визначення поняття не наведено	цілеспрямоване внесення змін до організації, змісту, методики та засобів підготовки на підставі результатів оцінювання з метою усунення виявлених відхилень від установлених вимог та забезпечення досягнення визначеної мети підготовки

Джерело: складено авторами.

Дискусія і висновки

Проведене дослідження засвідчило, що розвиток понятійно-категорійного апарату системи підготовки ЗС України потребує не лише уточнення окремих дефініцій, а й визначення функціонального призначення понять та встановлення структурно-логічних взаємозв'язків між ними. На відміну від їх переважно предметного представлення у військових публікаціях, запропонований підхід передбачає систематизацію понять за єдиною класифікаційною ознакою – функціонально-семантичною роллю у структурі та процесі функціонування системи підготовки. Це дало змогу розмежувати поняття, що характеризують структурну побудову системи, процес її функціонування, зміст і методичні засади його практичної реалізації, інструментально-ресурсну основу, результати підготовки та їх оцінювання.

При цьому доведено, що система підготовки ЗС України не існує сама по собі, а є одночасно елементом національної безпеки та одним із ключових інструментів "організаційної зброї", оскільки формує спроможність держави до оборони, впливає на поведінку суспільства й інституцій та визначає якість рішень у секторі безпеки.

Результати дослідження розвивають положення військових публікацій щодо структурного представлення системи підготовки. Зокрема, у Доктрині підготовки сил оборони держави система підготовки представлена через суб'єкти, об'єкти та засоби, які забезпечують організацію підготовки, до яких віднесено різні за своїм функціональним призначенням категорії – теорію підготовки, методику навчання, навчальну матеріально-технічну базу та ресурси. Проведений аналіз дає підстави розмежувати зазначені категорії за їх функціональним призначенням та уточнити склад функціональних компонентів системи підготовки.

Виокремлення суб'єктів підготовки, об'єктів підготовки, організації підготовки, методики підготовки та засобів підготовки як функціональних компонентів ґрунтується на наявності у кожного з них відносно самостійної функціональної ролі. При цьому запропонований підхід не передбачає їх структурної чи категоріальної однорідності або належності до одного ієрархічного рівня. Суб'єкти та об'єкти характеризують суб'єктно-об'єктну побудову системи; організація підготовки визначає порядок здійснення процесу підготовки; методика підготовки – методичні засади практичної реалізації змісту підготовки; засоби підготовки – інструментарій такої реалізації. Саме функціональний критерій дає змогу розмежувати зазначені компоненти та поняття, що характеризують мету, зміст, результат і оцінювання підготовки, але не виконують відносно самостійної функціональної ролі у процесі функціонування системи підготовки.

Запропоноване розмежування організації, методики та засобів підготовки конкретизує їх місце у функціонуванні системи. Організація підготовки характеризує діяльність суб'єктів щодо впорядкування її проведення та охоплює планування, всебічне забезпечення і керівництво підготовкою. Методика підготовки визначає методичні засади практичної реалізації змісту через взаємопов'язане застосування форм, методів і прийомів, тоді як засоби підготовки становлять інструментарій, за допомогою якого така реалізація здійснюється. Таким чином, зазначені категорії відображають різні, але функціонально взаємопов'язані аспекти здійснення підготовки, що обґрунтовує недоцільність їх об'єднання в межах однієї категорії.

Окремого значення набуває розмежування понять результативної та оцінно-управлінської груп. Запропонований підхід дає змогу розрізняти безпосередні результати індивідуальної та колективної підготовки – навченість і злагодженість – та підготовленість як стан об'єкта підготовки, що характеризує ступінь відповідності його визначених характеристик установленим вимогам. При цьому спроможність і боєздатність не ототожнюються з безпосереднім результатом підготовки, оскільки їх формування та підтримання залежать не лише від підготовленості, а й від інших чинників функціонування військових організаційних структур. Таке розмежування дає змогу уникнути змішування результатів підготовки із ширшими характеристиками стану військових організаційних структур.

Виокремлення оцінно-управлінської групи, своєю чергою, дає змогу відмежувати досягнутий результат від процесу визначення його відповідності встановленим вимогам та подальшого використання отриманої інформації. У такому контексті оцінювання виконує функцію встановлення ступеня відповідності фактичного стану об'єкта визначеним вимогам, а зворотний зв'язок і коригування забезпечують використання отриманої інформації для прийняття рішень щодо подальшого функціонування системи. Це створює понятійну основу для подальшого розроблення методичного апарату оцінювання ефективності системи підготовки.

Таким чином, запропонований підхід дає змогу представити понятійно-категорійний апарат системи підготовки не як сукупність окремих дефініцій, а як упорядковану систему взаємопов'язаних понять, кожне з яких має визначене функціональне призначення та місце у структурі або процесі функціонування системи підготовки. Встановлення таких взаємозв'язків формує понятійну основу для подальшої побудови структурно-функціональної моделі системи підготовки та розроблення методичного апарату оцінювання ефективності її функціонування.

1. За результатами аналізу та узагальнення військових публікацій і наукових праць встановлено, що понятійно-категорійний апарат системи підготовки ЗС України охоплює сукупність взаємопов'язаних понять, які характеризують її структурну побудову, процес функціонування, зміст і методичні засади його реалізації, інструментально-ресурсну основу, результати підготовки та їх оцінювання. Встановлено відмінності у рівнях узагальнення, функціональному призначенні та характері взаємозв'язків між окремими поняттями, що обґрунтовує необхідність їх систематизації в межах єдиного понятійно-категорійного апарату.

2. Визначено функціональне призначення основних понять та обґрунтовано єдину класифікаційну ознаку їх систематизації – функціонально-семантичну роль поняття у структурі та процесі функціонування системи підготовки. За цією ознакою поняття систематизовано у шість функціонально-семантичних груп: системно-структурну, процесуально-організаційну, змістово-методичну, інструментально-ресурсну, результативну та оцінно-управлінську. Така систематизація дала змогу розмежувати поняття за аспектами системи підготовки, які вони відображають, без їх віднесення до одного структурного або ієрархічного рівня.

3. Уточнено склад функціональних компонентів системи підготовки та обґрунтовано критерій їх виокремлення – наявність відносно самостійної функціональної ролі у функціонуванні системи підготовки. Відповідно до зазначеного критерію до функціональних компонентів запропоновано віднести суб'єкти підготовки, об'єкти підготовки, організацію підготовки, методику підготовки та засоби підготовки. Встановлено, що зазначені компоненти не є однорідними за своєю природою та не належать до одного ієрархічного рівня, однак перебувають у функціональному взаємозв'язку під час реалізації процесу підготовки. Застосування визначеного критерію дало змогу розмежувати функціональні компоненти системи та поняття, що характеризують мету, зміст, результат і оцінювання підготовки, але не виконують відносно самостійної функціональної ролі у процесі функціонування системи підготовки.

4. За результатами систематизації та встановлення структурно-логічних взаємозв'язків уточнено існуючі та сформульовано авторські визначення основних понять системи підготовки. Уточнено зміст понять, що характеризують систему та її функціональні компоненти, організацію і проведення підготовки; обґрунтовано використання понять "зміст підготовки", "форма підготовки", "метод підготовки", "прийом підготовки" та "методика підготовки", при цьому поняття "методика підготовки" розвинуто як більш загальне щодо поняття "методика навчання". Уточнено зміст і встановлено співвідношення понять результативної та оцінно-управлінської груп, що дало змогу розмежувати безпосередні результати підготовки, стан підготовленості об'єктів, спроможність і боєздатність військових організаційних структур, а також ефективність підготовки та ефективність системи підготовки. Зазначене дало змогу сформувати структурно узгоджену понятійну основу для подальшого дослідження функціонування та розвитку системи підготовки ЗС України.

Внесок авторів. Юрій Репіло – концептуалізація, методологія, аналіз джерел, перегляд і редагування; Олександр Георгадзе – концептуалізація, методологія, аналіз джерел, написання – перегляд і редагування.

Джерела фінансування. Це дослідження не отримало жодного гранту від фінансової установи в державному, комерційному або некомерційному секторах.

Список використаних джерел

Вітченко, А. (2014). Неперервність підготовки військових педагогів: від компетентності до професіоналізму та майстерності. Військова освіта, (29), 43–51. https://doi.org/10.33099/2617-1783/2014-1/43-51.

Генеральний штаб Збройних Сил України. (2020, 21 січня). Доктрина підготовки сил оборони держави (Наказ № 18).

Генеральний штаб Збройних Сил України. (2020, 1 липня). Доктрина з організації підготовки у Збройних Силах України (вих. № 1929/НВГШ від 03.07.2020).

Генеральний штаб Збройних Сил України. (2021, 22 червня). Доктрина з організації оцінювання (сертифікації) у Збройних Силах України (вих. № 1546/НВГШ від 23.06.2021).

Генеральний штаб Збройних Сил України. (2020, 25 вересня). Настанова з підготовки персоналу у Збройних Силах України (вих. № 2894/НВГШ від 28.09.2020).

Генеральний штаб Збройних Сил України. (2020, 7 жовтня). Настанова з бойової підготовки у Збройних Силах України (вих. № 24148/С від 08.10.2020).

Генеральний штаб Збройних Сил України. (2021, 13 лютого). Настанова з оперативної підготовки у Збройних Силах України (Наказ № 14).

Георгадзе, О., & Ніколайчук, О. (2024). Обґрунтування сукупності показників до методики оцінювання ефективності базової загальновійськової підготовки. Збірник наукових праць Військового інституту Київського національного університету імені Тараса Шевченка, (85), 106–115. https://doi.org/10.17721/2519-481X/2024/85-11.

Георгадзе, О., & Ніколайчук, О. (2024). Часткова методика оцінювання рівня організації базової загальновійськової підготовки. Сучасні інформаційні технології у сфері безпеки та оборони, (51), 15–22. https://doi.org/10.33099/2311-7249/2024-51-3-15-22.

Георгадзе, О., Пампуха, І., Шевчук, В., Пєхота, С., & Чайковська, О. (2022). Методичний підхід до оцінювання ефективності індивідуальної підготовки офіцерського складу науково-педагогічних працівників у вищих військових навчальних закладах. Збірник наукових праць Військового інституту Київського національного університету імені Тараса Шевченка, (76), 130–139. https://doi.org/10.17721/2519-481X/2022/76-11.

Георгадзе, О., Репіло, Ю., Куртсеітов, Т., Микусь, С., & Хома, В. (2022). Методичний підхід щодо оцінювання рівня організації підготовки у Збройних Силах України. Journal of Scientific Papers "Social development and security", (Vol. 12. № 5), 1–9. https://doi.org/10.33445/sds.2022.12.5.1.

Георгадзе, О., & Савчук, Д. (2025). Часткова методика оцінювання рівня підготовленості особового складу військової частини в умовах дії правового режиму воєнного стану. Збірник наукових праць Центру воєнно-стратегічних досліджень НУОУ, (86), 138–144. https://doi.org/10.33099/2304-2745/2025-3-86/138-144.

Георгадзе, О., & Салаш, О. (2022). Обґрунтування сукупності показників до комплексної методики оцінювання ефективності оперативної підготовки. Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України. Серія: військові та технічні науки, (88), 5–17. https://doi.org/10.32453/3.v88i3.1181.

Георгадзе, О., & Салаш, О. (2022). Часткова методика оцінювання стану індивідуальної підготовки військовослужбовців органів військового управління. Journal of Scientific Papers "Social development and security", (Vol. 12. № 5), 10–20. https://doi.org/10.33445/sds.2022.12.5.2.

Георгадзе, О., & Салаш, О. (2022). Часткова методика оцінювання стану колективної підготовки органів військового управління. Збірник наукових праць Військового інституту Київського національного університету імені Тараса Шевченка, (77), 161–171. https://doi.org/10.17721/2519-481X/2022/77-14.

Георгадзе, О., & Харабара, В. (2019). Часткова методика оцінювання рівня підготовленості танкової бригади у ході відновлення боєздатності. Journal of Scientific Papers "Social development and security", (Vol. 9. № 4), 131–142. https://doi.org/10.33445/sds.2019.9.4.10.

Георгадзе, О., Шевчук, В., Пампуха, І., Нікіфоров, М., & Баргилевич, А. (2020). Обґрунтування узагальненого показника оцінювання ефективності підготовки окремої бригади територіальної оборони Збройних Сил України. Збірник наукових праць Військового інституту Київського національного університету імені Тараса Шевченка, (68), 100–109. https://doi.org/10.17721/2519-481X/2020/68-11.

Осьодло, В., Кримець, Л., & Грилюк, С. (2024). Особливості підготовки військових лідерів до підтримки психологічної готовності особового складу підрозділу з врахуванням стандартів НАТО. Військова освіта, (49), 180–193. https://doi.org/10.33099/2617-1783/2024-49/180-193.

Приходько, Ю. (2021). Дидактика підготовки військових фахівців з вищою освітою: системний підхід. Військова освіта, (43), 266–278. https://doi.org/10.33099/2617-1783/2021-43/266-278.

Репіло, Ю., Георгадзе, О., Винокуров, Д., Камалов, Є., Ключак, О., & Чайковська, О. (2024). Погляди щодо організації та проведення індивідуальної підготовки офіцерського складу органів військового управління. Збірник наукових праць Військового інституту Київського національного університету імені Тараса Шевченка, (82), 59–66. https://doi.org/10.17721/2519-481X/2024/82-07.

Семенюк, Ю., (2025). Організаційна зброя. Military strategy and technology, (1), 95–98. https://doi.org/10.63978/3083-6476.2025.1.1.10

Ягупов, В. (2023). Термінологічні проблеми визначення інноваційних педагогічних технологій: методологічний аспект. Військова освіта, (47), 343–356. https://doi.org/10.33099/2617-1783/2023-47/343-356.

Ягупов, В. (2024). Термінологічні проблеми професійно-педагогічної підготовки майбутніх офіцерів – фахівців фізичного виховання та спорту Збройних Сил України: методологічне обґрунтування. Військова освіта, (49), 259–276. https://doi.org/10.33099/2617-1783/2024-49/259-276.

Heorhadze, O. (2022). Method's for assessing the level of the organization of joint training of defence forces. Сучасні інформаційні технології у сфері безпеки та оборони, (44), 43–47. https://doi.org/10.33099/2311-7249/2022-44-2-43-47.

Vynokurov, D., & Heorhadze, O. (2021). Comprehensive methodology for evaluating the effectiveness of training the variable composition of the training center. Political Science and Security Studies Journal, (Vol. 2. № 2), 77–85. https://doi.org/10.5281/zenodo.5071081.

NATO Strategic Commands. (2023). Education and Training (E&T) Directive (Bi-Strategic Command Directive 075-002). North Atlantic Treaty Organization.

NATO Strategic Commands. (2023). Collective Training and Exercise Exercise Process (Bi-Strategic Command Directive 075-003). North Atlantic Treaty Organization.

NATO Strategic Commands. (2025). Education and Individual Training Directive (E&ITD) (Bi-Strategic Command Directive 075-007). North Atlantic Treaty Organization.

References

Vitchenko, A. (2014). The continuity of military educators' training: from competence to professionalism and mastery. Military Education, (29), 43–51. https://doi.org/10.33099/2617-1783/2014-1/43-51.

General Staff of the Armed Forces of Ukraine. (21 January 2020). Doctrine on the Training of the State's Defence Forces (Order No. 18).

General Staff of the Armed Forces of Ukraine. (2020, 1 July). Doctrine on the Organisation of Training in the Armed Forces of Ukraine
(Ref. No. 1929/NVGSH dated 3 July 2020).

General Staff of the Armed Forces of Ukraine. (22 June 2021). Doctrine on the Organisation of Assessment (Certification) in the Armed Forces of Ukraine (Ref. No. 1546/NVGSh dated 23 June 2021).

General Staff of the Armed Forces of Ukraine. (25 September 2020). Guidelines on Personnel Training in the Armed Forces of Ukraine
(Ref. No. 2894/NVGSH dated 28 September 2020).

General Staff of the Armed Forces of Ukraine. (7 October 2020). Guidelines on Combat Training in the Armed Forces of Ukraine
(Ref. No. 24148/S dated 8 October 2020).

General Staff of the Armed Forces of Ukraine. (13 February 2021). Guidelines on Operational Training in the Armed Forces of Ukraine (Order No. 14).

Georgadze, O., & Nikolaychuk, O. (2024). Justification of a set of indicators for the methodology of assessing the effectiveness of basic general military training. Collection of scientific papers of the Military Institute of Taras Shevchenko National University of Kyiv, (85), 106–115. https://doi.org/10.17721/2519-481X/2024/85-11.

Georgadze, O., & Nikolaychuk, O. (2024). A partial methodology for assessing the level of organisation of basic general military training. Modern Information Technologies in the Field of Security and Defence, (51), 15–22. https://doi.org/10.33099/2311-7249/2024-51-3-15-22.

Georgadze, O., Pampukha, I., Shevchuk, V., Pekhota, S., & Chaikovska, O. (2022). A methodological approach to assessing the effectiveness of individual training for officers and academic staff at higher military educational institutions. Proceedings of the Military Institute of Taras Shevchenko National University of Kyiv, (76), 130–139. https://doi.org/10.17721/2519-481X/2022/76-11.

Georgadze, O., Repilo, Y., Kurtseitov, T., Mikus, S., & Khoma, V. (2022). A methodological approach to assessing the level of training organisation in the Armed Forces of Ukraine. Journal of Scientific Papers "Social development and security", (Vol. 12, No. 5), 1–9. https://doi.org/10.33445/sds.2022.12.5.1.

Georgadze, O., & Savchuk, D. (2025). A partial methodology for assessing the level of preparedness of military unit personnel under a legal regime of martial law. Proceedings of the Centre for Military and Strategic Studies, National University of Defence, (86), 138–144. https://doi.org/10.33099/2304-2745/2025-3-86/138-144.

Georgadze, O., & Salash, O. (2022). Justification of a set of indicators for a comprehensive methodology for assessing the effectiveness of operational training. Collection of scientific papers of the National Academy of the State Border Guard Service of
Ukraine. Series: Military and Technical Sciences, (88), 5–17. https://doi.org/10.32453/3.v88i3.1181.

Georgadze, O., & Salash, O. (2022). A partial methodology for assessing the level of individual training of military personnel in military command bodies. Journal of Scientific Papers "Social Development and Security", (Vol. 12, No. 5), 10–20. https://doi.org/10.33445/sds.2022.12.5.2.

Georgadze, O., & Salash, O. (2022). A partial methodology for assessing the state of collective training of military command bodies. Collection of scientific papers of the Military Institute of Taras Shevchenko National University of Kyiv, (77), 161–171. https://doi.org/10.17721/2519-481X/2022/77-14.

Georgadze, O., & Kharabara, V. (2019). A partial methodology for assessing the level of readiness of a tank brigade during the restoration of combat capability. Journal of Scientific Papers "Social Development and Security", (Vol. 9, No. 4), 131–142. https://doi.org/10.33445/sds.2019.9.4.10.

Georgadze, O., Shevchuk, V., Pampukha, I., Nikiforov, M., & Bargilevich, A. (2020). Justification of a generalised indicator for assessing the effectiveness of training for a separate territorial defence brigade of the Armed Forces of Ukraine. Collection of scientific papers of the Military Institute of Taras Shevchenko National University of Kyiv, (68), 100–109. https://doi.org/10.17721/2519-481X/2020/68-11.

Osyodlo, V., Krymets, L., & Hryliuk, S. (2024). Features of training military leaders to support the psychological readiness of unit personnel, taking into account NATO standards. Military Education, (49), 180–193. https://doi.org/10.33099/2617-1783/2024-49/180-193.

Prykhodko, Y. (2021). The didactics of training military specialists with higher education: a systematic approach. Military Education, (43),

266–278. https://doi.org/10.33099/2617-1783/2021-43/266-278.

Repilo, Iu., Georgadze, O., Vinokurov, D., Kamalov, Ye., Klyuchak, O., & Tchaikovska, O. (2024). Views on the organisation and delivery of individual training for officers in military command bodies. Collection of scientific papers of the Military Institute of Taras Shevchenko National University of Kyiv, (82), 59–66. https://doi.org/10.17721/2519-481X/2024/82-07.

Semeniuk, Iu. (2025). Organizational Weapon. Military Strategy and Technology, (1), 95–98. https://doi.org/10.63978/3083-6476.2025.1. 1.10.

Yagupov, V. (2023). Terminological issues in defining innovative pedagogical technologies: a methodological aspect. Military Education, (47), 343–356. https://doi.org/10.33099/2617-1783/2023-47/343-356.

Yagupov, V. (2024). Terminological issues in the professional and pedagogical training of future officers – specialists in physical education and sport in the Armed Forces of Ukraine: methodological justification. Military Education, (49), 259–276. https://doi.org/10.33099/2617-1783/2024-49/259-276

Heorhadze, O. (2022). Methods for assessing the level of organisation of joint training of defence forces. Modern Information Technologies in the Field of Security and Defence, (44), 43–47. https://doi.org/10.33099/2311-7249/2022-44-2-43-47.

NATO Strategic Commands. (2023). Education and Training (E&T) Directive (Bi-Strategic Command Directive 075-002). North Atlantic Treaty Organisation.

NATO Strategic Commands. (2023). Collective Training and Exercise Process (Bi-Strategic Command Directive 075-003). North Atlantic Treaty Organisation.

NATO Strategic Commands. (2025). Education and Individual Training Directive (E&ITD) (Bi-Strategic Command Directive 075-007). North Atlantic Treaty Organisation.

Vynokurov, D., & Heorhadze, O. (2021). A comprehensive methodology for evaluating the effectiveness of training at a training centre with a variable composition. Political Science and Security Studies Journal, (Vol. 2, No. 2), 77–85. https://doi.org/10.5281/zenodo.5071081.

Отримано редакцією журналу / Received: 29.04.26
Прорецензовано / Revised: 15.05.26
Схвалено до друку / Accepted: 18.06.26
Опубліковано / Published: 30.06.26

Iurii REPILO, DSc (Military), Prof.
ORCID ID: 0000-0002-1393-2371
e-mail: iuriirepilo@gmail.com
National Defence University of Ukraine, Kyiv, Ukraine

Oleksandr HEORHADZE, PhD (Military), Assoc. Prof.
ORCID ID: 0000-0002-9306-6660
e-mail: alexx0508@ukr.net
National Defence University of Ukraine

SYSTEMATISATION, GENERALISATION AND DEVELOPMENT OF THE CONCEPTUAL AND CATEGORICAL FRAMEWORK OF THE TRAINING SYSTEM FOR THE ARMED FORCES OF UKRAINE

Background. ***This study is devoted to the development of the conceptual and categorical framework of the Ukrainian Armed Forces' training system. An analysis of military publications and academic works has revealed the existence of various approaches to defining the concepts that characterise the training system, its structural and functional components, the organisation and conduct of training, its content, methodology, resources, outcomes and their assessment. The lack of clarity regarding the functional purpose of individual concepts and the interrelationships between them complicates the formation of a coherent scientific understanding of the training system and creates a need for the systematisation, refinement and further development of its conceptual and categorical framework.***

Methods. ***The study is based on a systems approach. Analysis and content analysis of military publications and academic works were employed to identify and summarise existing definitions; comparison – to establish the common and distinguishing essential features of concepts; systematic analysis – to determine their functional purpose and interrelationships within the training system; classification and systematisation – to form functional-semantic groups; abstraction, synthesis and generalisation – to refine existing definitions and formulate the author's own definitions of concepts.***

Results. ***Based on the research findings, the conceptual and categorical framework of the Ukrainian Armed Forces' training system has been systematised, and its concepts have been divided into six functional-semantic groups: systemic-structural, procedural-organisational, content-methodological, instrumental-resource-based, outcome-based, and assessment-management-based. The criteria for defining the functional components of the training system have been substantiated, and the subjects of training, objects of training, organisation of training, training methodology and training resources have been identified. Their functional purpose and structural-logical interrelationships have been established. The content of the basic concepts characterising the organisation and conduct of training has been clarified, and the concept of 'training methodology' has been substantiated as a more general category in relation to the concept of 'teaching methodology'. A distinction has been drawn between the concepts of outcome-oriented and assessment-and-management groups, in particular 'level of training', 'coordination', 'readiness', 'capability', 'combat effectiveness', 'training effectiveness' and 'effectiveness of the training system'. Original definitions of the concepts are proposed, clarifying their meaning and place within the conceptual and categorical framework of the training system.***

Conclusions. ***The systematisation of concepts according to their functional and semantic purpose has made it possible to organise the conceptual and categorical framework of the training system of the Armed Forces of Ukraine, to distinguish between concepts at different levels of generalisation, and to establish structural and logical links between them. Clarifying the composition and functional purpose of the training system's components, as well as the authors' definitions of key concepts, forms a unified conceptual framework for describing the processes of its operation. The results obtained can be used for the further development of a structural-functional model of the training system, a methodological framework for assessing the effectiveness of its operation, and for justifying the directions for the development of the training system of the Armed Forces of Ukraine.***

Keywords ***: training system of the Armed Forces of Ukraine; conceptual and categorical framework; national security; organizational weapon; functional components; organisation of training; training methodology; training resources; assessment; readiness***

Автори заявляють про відсутність конфлікту інтересів. Спонсори не брали участі в розробленні дослідження; у зборі, аналізі чи інтерпретації даних; у написанні рукопису; в рішенні про публікацію результатів.

Юрій Репіло є рецензентом видання, тому не брав участі у рецензуванні цієї статті.

The authors declare no conflicts of interest. The funders had no role in the design of the study; in the collection, analyses or interpretation of data; in the writing of the manuscript; in the decision to publish the results.

Iurii Repilo is a reviewer for this journal, therefore did not participate in the peer review of this article.